

Szakolczay Lajos

Szívünk mezsgyéjén

Jékely Zoltán Kalotaszeg-élménye

Jékely Zoltán a család akaratát követve ugyan áttelepült Magyarországra, de Erdélyt – Kolozsvárt, Enyedet, Kalotaszeget – nem tudta feledni. Nem tudta feledni? Szívébe zárta, teste, lélegzete egy volt vele. Élni és álmodni – az 1848-as hősök bűvöletében és a bódítóan szép nők szoknyáját fölhajtván – Pesten is lehetett (a Kalotaszeget *én-képpé* varázsoló regény, a *Medárdus* ugyancsak itt íródott), de hol van az a hegyi patak, amelyben vadul úszkálva, pisztrángos becsülettel, az *ellen-nel* mindig szembemenő megtisztulhat! Minthogy az író mindvégig a szellemet is megbolydító érzékiség és a jellemet is feszítő ethosz bűvöletében élt, ez – mármint az álom valósággal való montírozása – lesz mindvégig kiapadhatatlan forrása.

„Kalotaszeg eredetileg a Vlegyásza lábánál elterülő azt a kicsiny háromszögletű földterületet jelenti, melyet a Bánffyhunjad alatt összeömlő Körös és Kalota vizei fognak be... (---) A szintiszta, illetőleg túlnyomóan magyar lakosságú falvak száma 39” – írja Kós Károly, aki szintén eme táj szerelmese volt. Kós oknyomozó józanságához viszonyítva Jékely Kalotaszeg-képe egészen más. Érzelemdús televény: préselt ibolyalevél egy Károli-bibliában.

Ezt a furcsa – fölemelő, álomittas, a valóság útján is a lélek ösvényein bolyongó – író állítja elénk a Győri János szerkesztette *Kalotaszegi elégia* (Kortárs Kiadó, 2004) című kötet. Melyben a már említett *Medárdus* című regényen kívül több egyéb mellett a történelmi vétetésű áttekintésen nyugvó lélekmagyarázat, a Rádióinak írt *Ősi földön, ősi jussal – Egy kalotaszegi falu élete* (1934 vagy 1935) éppúgy helyet kapott, mint megannyi líra-remeklés (*Kalotaszegi elégia; Éjjel a hómezőkön; Vasvári Pál nyomában; Zengő nevek*).

A *Kalotaszegi elégia* „sorskerlelő ballada”? Döbbenetes, keserűségében is föl-emelő *magyarságkép*, amely a *Zrínyi második énekét* író Kölcsey imájával vagy az elnémulás előtti Ady „kétségbeesett esdeklésével” rokon. „»Ne bántsátok ti ezt az árva népet« – / szóltam a nagy bivalyfelhőknek én –, / »a sorsa úgysis tépi, mint a véreb.« / S lám, ottragadtak a hegy peremén, / a vihar egy-két ágat ha letépett.” De ha ideemelünk egy szintén fiatalkori verset, a *Hamlet altatóját*, láthatjuk a maszkban elmondott – fenyegető? – igazságot. „Zörögnek zúzmarás fenyők, / mint hitvány lelkiismeret / – ne félj, majd meglakolnak ők, / nem ismered te Hamletet!”

Az irodalomtörténész barát szerint Jékely *álomlátása* az Apokalipszisba ki-be járó kortárs festőművész-grafikus, Kondor Béla látomásaival rokon. A „késes angyal” mint ítélkező? Inkább a „késes angyal” mint büntudat, mint halálfélelem.

Csakhogy az író halálfélelmei sötét bugyrának *ragyogásából*, bármily drámaian hat rá az összeomlás mint sorsmetafora, mint egytetemes rettenet, ki-kitekint az a tiszta szívű *gyermek*, aki kamaszként jól fogja érezni magát nagynénje-keresztanyja invitálására az „embervirágos dombok birodalmában”.

Tenger Iván, vagyis az író regénybeli altergója – mert az élet *kalandként* is fölfogható – megéli ennek a szerelmi telítettségben és kételyekkel rátörő halálvágyban is boldog kalandnak minden fokozatát. Persze a *Medárdus* Kalotaszeg-képe, mert a romantikus festő csak reneszánsz ragyogású színt ismer, arannyal van keretezve. Ebben a Tenger Iván-i vízióban Kalotaszeg nem más, mint *lelkünk Velencéje*, bár az ezeréves életüket folytató Havadfő magyarjainak „kalandjai” közel sem annyira fülledtek, mint Casanova szerelemvárosának titokszövevénye.

„Szeretett volna beleharapni saját szívébe és aztán kiköpni, mint egy nyüves almadarabot.” Akár hihető, akár nem, mielőtt a »bűnös« férfias bátorsággal szembenézett volna halott ellenfelével, az asztalon kis kosárban kínálkozó gyümölcsök egyikébe beleharapott. Figyeljünk csak az íróra! Innen a szív mint nyüves almadarab. Álom és valóság úgy szánkázik ebben az álomban, mintha Kalotaszeg havas hegyoldal volna. Ám a révületben paradox élessé váló – bizarr – képnek szülője az a *valóságos* matrikula, amelyben szépen le van írva, hogy Miháltz Elek pomológus tiszteletes úr utolsó kérése (ugyanis egy almafa alatt szeretett volna nyugodni) nem teljesített.

A Jékely által ügyesen bonyolított szálak – helyszínek, emberek, gondolkodásmódok, jellemképek, hangulatok – fókuszában mindig Erdély áll. A családi környezet (Áprily Lajos) kisugárzásával, a példaképek (az 1848-as hősök, Kós Károly) örökérvényűségével. Ahogyan az író a történelmi hősök mint magyarságjelképek aktív jelenlétét hangsúlyozza, s a nép körében bizonyos álom szerepét betöltő hiedelemvilág, mítosz lélektani hatását kiemeli, úgy helyeztetik el Kalotaszeg az univerzumban. Nem véletlenül írta Győri János: „Jékely Kalotaszeg-élménye a sorskérdések tekintetében szétválaszthatatlanul egylényegű”. A *couleur locale*, vagyis a helyi szín ezáltal egytetemessé válik. Emberi gondok lakóhelyévé.

Sőt, az író költészetével ezen túlmegy. A szinte belső tulajdonsággá avatódó tájat, a lélek rengetegében is biztos fogódzónak tetsző *szülőföldet* csaknem vallás-ként megélt szentségként tünteti föl. A hely ebben a Kalotaszeg-megidézésben valósággal *bibliai* toposszá válik, melyet a *teremtett* prófétákkal egyetemben ki-tüntetett figyelem, szinte zsoltáros ámulat illet meg.

A nosztalgikus visszavágyódásokban leginkább Enyed és Kolozsvár így soha vissza nem térő, már-már érzéki ragyogása kövezi az álmot. Ám ezt az utat tapodva kikerülhetetlen Kalotaszeg (a választott szülőföld?) színesebbnél színesebb emlékszőnyege. Olyannyira, hogy a szabók bátyája – 1629-től Bethlen-bátya –, vagyis a romolhatatlan kő, amely Enyedet is emlékezetünkbe idézi, egy szintre

kerül Magyarvalkó „magyarságvédőinek” példájával. Így a nyomorúságban tengődő hajdani Péter Borzas Pál ének- és balladamondóéval, akinek megváltás volt a halál. S nemkülönben a javasasszonyként, rigmusfaragóként, közösségbaként is híres Simon Pituj Erzsinek az embert megváltó, főlemelő – a varrottas által egy nép lelkét őrző – cselekedetével.

A *Harangok* alatt a dátum: 1947. október 26. Pedig hol volt még akkor a rettenet! „A menny kárpitján keskeny rés hasad / Belépszül menekvő lelkek éke / Haranghintán így jut a szomjú had / E szörnyű Föld elől a szelíd égbe.”

A száz évvel ezelőtt született Jékely Zoltán, a zseniális költő, bármelyik ösvényen indult is el, szívünk mezsgyéjén landolt. Ettől nagy az életműve, és ettől vagyunk gazdagok.

Füstös konyha